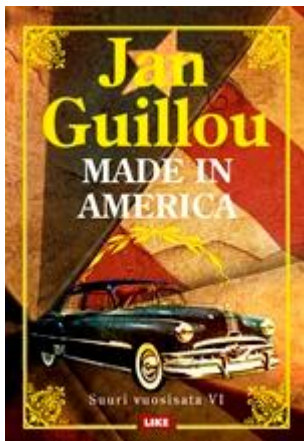

Jan Guillou: Made in America

Muutokset, jotka valikoituivat kerrottaviksi – PIRJO KANTOJÄRVI (11.11.2017)

Jan Guilloun *Suuri vuosisata* – sarjan kuudes romaani *Made in America* (Like 2017) sijoittuu toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan Ruotsissa. Lauritzenin veljeksistä jäljellä ovat enää Oscar ja Sverre. Lauritzin ja Oscarin lapset sekä lapsenlapset yrittävät elää omaa elämäänsä. Erilaiset perinteet, asenteet ja useisiin maihin ulottuvat sukujuuret vaikuttavat perheenjäsenten tapaan nähdä maailma.

”Hyvään kasvatukseen kuului, että ei ole muiden taakkana, ei lainaa rahaa, ei myy perintökalleuksia kuten taulut tai muut, ei ryntää suvun helmoihin eikä valita. Niin vain ei tehty.” (Guillou 2017, 186.)

Tällä kertaa 1900-lukua katsotaan Oscarin ja Christan tyttären Helenen, tai kirjoitustyyliltään vaihtoehtoisesti Hélénen, pojan Ericin kautta. Helenen elämää sivuttiin jonkin verran jo teoksessa *Sokea piste* (Like 2015), mutta siihen saadaan nyt lisävaloa. Menneisyyden tarkastelupaikkana toimii vuosi 1968, jolloin Eric kirjoittaa lapsuudestaan äitinsä serkun Johannen luettavaksi. Kertomus alkaa vuodesta 1953 Ericin ollessa 9-vuotias ja jatkuu aina vuoteen 1959 saakka.

Normaalius näyttäytyy tuttuina asioina

”Meidän elämämme oli äkisti muuttunut rankasti sekä huonompaan että parempaan, mutta joka tapauksessa niin paljon, että mikään ei enää muistuttaisi sitä, mitä oli ollut”

(Guillou 2017, 160).

Sota-ajan jälkeen elämä on jatkunut eteenpäin. Helenen perheeseen kuuluu nyt ranskalaisen Antoine Letangin sijasta ruotsalainen pianisti Harry Hansson. Harry kurittaa Ericiä lähes päivittäin, kun taas perheen nuorin poika Axel saa olla rauhassa. Aikuiset tuntuvat tietävän, mitä kodin seinien sisällä tapahtuu, mutta asioista ei ole tapana keskustella. Skandaaleja täytyy ehdottomasti välttää, vaikkei se aina helppoa olekaan. Aikuisten elämä on täynnä salaisuuksia, joihin nuori Eric ei pääse käsiksi, vaikka aistiikin niiden olemassaolon.

Lapsuuden näkökulmasta maailmaa ihmettelevä Eric pitää elämänsä tavallisena. Siksi tutusta eroavat tavat ja ympäristöt aiheuttavat päänvaivaa. Väärinkäsityksien ja oudoilta vaikuttavien tilanteiden kautta Eric oppii, millaisia eroavaisuuksia ihmisten välillä on. Hän kohtaa tilanteita, jolloin sukunimellä, puhetyylillä tai yhteisillä tavoilla on enemmän merkitystä kuin sillä, millaisia henkilöt todella ovat. Vähitellen Eric ymmärtää viettäneensä etuoikeutettua elämää Lauritzenin suvun jäsenenä. Kun perheen sisällä tapahtuu muutoksia, Helene ja Eric joutuvat kohtaamaan uusia haasteita. Silti menneisyydestä ja tutuista tavoista pidetään kiinni. Alkuperäänsä ei voi unohtaa, mutta sitä voi oppia hyödyntämään. Tietynlaisesta taustasta on apua jopa silloin, kun myydään joululehtiä. Samalla syntyperä voi vaikuttaa siihen, kenen kanssa on suotavaa ystäväystyä.

”Ennen kaikkea piti välttää uusrikkaita. Heidän vikansa ei ilmeisesti ollut se, että he olivat rikkaita, vaan se, että heistä oli tullut sellaisia väärällä tavalla.

Isoäiti ja Alice eivät kumpikaan pystyneet kunnolla selittämään, mikä oli väärä tapa tulla rikkaaksi. Selvä vika oli kuitenkin se, että he vain teeskentelivät olevansa kiinnostuneita purjehduksesta, jotta heidät laskettaisiin hienoiksi. Jos minä nyt olin käsittänyt oikein.

Mutta siinä tapauksessa hienouden ja purjehduksen yhteys oli täysin selvä koskiessaan meidän sukuamme.” (Guillou 2017, 86.)

Ericin eteen avautuva maailma on laajempi kuin se paikka, jossa asutaan. Kun on norjalais-saksalais-ranskalais-ruotsalainen, riittää sukujuurissa pohdiskeltavaa. Suvun historiaan liittyvien maiden lisäksi Amerikka on tärkeässä roolissa Ericin elämässä. Se on maa, josta ovat lähtöisin kaikki kiinnostavat asiat, kuten oikeanlaiset farkut, musiikki ja elokuvat. Valitettavasti monet näistä asioista ovat joko kiellettyjä tai vaikeasti saatavilla. Silti merten takaa tulevat uudet tuulet virtaavat niin koulunpihoille kuin kotiakin asti.

”Koulunpihalla kahden sodan välillä oli iso ero. Suezin kanavan tapahtumat eivät saaneet meitä lopettamaan puheita vanhoista tavallisista aiheista, uusimmasta rockmusiikista, tytöistä ja tulevista olympiakisoista ja Benke Nilssonin kultamitalimahdollisuuksista.

Unkarin sodan kanssa oli aivan toisin, Unkarista puhuttiin joka ikisellä välitunnilla. Joar sai kerrankin suuren yleisön selostaessaan, mitä tapahtuisi, jos venäläiset hyökkäisivät Ruotsiin.

Kaikki seiso tai kaatui atomipommin myötä.” (Guillou 2017, 251.)

Maailmansotien kauhut ovat yllättävän kaukaisia, jopa vaiettuakin asioita Ericin tuttavapiirissä. Siitä huolimatta maailma on edelleen epävarma paikka.

Atomipommi näyttäytyy sekä suurena uhkana että mahdollisuutena. Nuoren pojan elämä rakentuu kaikesta siitä, mitä hän ympäristöstään oppii. Usein tärkeimmät tiedot, olivat ne sitten totta tai ei, saadaan muilta pojilta. Uintiharrastuksesta tulee tärkeä osa Ericin arkea, johon kuuluvat myös gramofonilevyt ja flipperin pelaaminen. Mielikuvitus on vahvasti läsnä Ericin elämässä ja lapsuudenleikkien, kuten intiaanina seikkailun, seurauksena ajaudutaan aina silloin tällöin ongelmiin. Aikuiset yrittävät omilla tyyleillään opastaa poikaa oikeanlaiseen tapaan elää. Erityisesti isovanhemmat Oscar ja Christa antavat omat oppituntinsa tyttärenpojalleen.

”Minun piti siis miettiä, isoäiti jatkoi, sen opettelemista, kuinka raivo taltutetaan. Jos lapset lyövät, se on paha, muttei kuitenkaan niin vaarallista, varsinkin jos Strandpromenadenin lapset lyövät Neglingen lapsia. Niin epäoikeudenmukainen maailma on, ja ehkä käsittäisin sen, kun tulisin vanhemmaksi.

Sillä kun minusta tulisi vanhempi, tämänkaltainen väkivalta saisi hirvittäviä seurauksia, jotakin aivan muuta kuin vain mielitelevän poliisin, joka teeskenteli uskovansa että oli uhrien vika, että he olivat joutuneet pahoinpidellyiksi.”
(Guillou 2017, 67–68.)

Mitä vanhemmaksi Eric kasvaa, sitä moninaisemmiksi ongelmat muodostuvat. Poliisinkaan kohtaamiselta ei vältytä. Koulussa on omat sääntönsä ja järjestyksensä. Niiden rikkojalle tulee seuraamuksia sekä koulun työntekijöiden että oppilaiden toimesta. Eric oppii, että itseään on oltava valmis puolustamaan ja ettei väkivaltaan turvautuminen ole aina se paras selviytymiskeino.

Menneisyyteen kirjoitettu perhe

Made in America kuvaa ihmisten tapaa luokitella toisiaan. Esimerkiksi vanhemmat siirtävät kuin huomaamattaan ajatusmallejaan eteenpäin. Asenteet eri sukupuolta, yhteiskuntaluokkaa, kansalaisuutta tai poliittista suuntausta kohtaan ovat joskus hyvinkin jyrkkiä. Näkemykset ilmenevät henkilöiden puheissa ja väkivaltaakin voidaan katsoa sormien lävitse tilanteiden mukaan. Teoksessa ei kuitenkaan jättäydytä vain yhteen tapaan katsoa maailmaa. Lauritzenin suvun sisältä löytyy eroavaisuuksia henkilöiden ajatusmaailmoissa sekä siinä, kuinka tiukasti he pitävät kiinni suvun tavoista ja periaatteista. Helpohkoa elämää viettänyt Helene joutuu sopeutumaan eteensä tuleviin uusiin tilanteisiin ja käy, ainakin Ericin näkökulmasta, lävitse muutoksen. Hän on suvun muiden naisten lailla valmis tekemään kaikkensa selviytyäkseen, vaikka valinnat ovatkin erilaisempia kuin esimerkiksi Johannella.

”Te olette serkuksia. Teidät ovat kasvattaneet samankaltaiset isät, norjalaiset Vestlandetin hurjapäät, jotka molemmat ottivat sisullaan *pater familiasin* roolin.

Mutta teidät ovat kasvattaneet myös samankaltaiset äidit, voi kai kuitenkin sanoa. Sinun äidilläsi Ingeborgilla ja minun isoäidilläni Christalla on sama aristokraattinen luokkatausta, molemmat kuuluivat lisäksi radikaaliin vasemmistoon aloittaen taistelulla naisten äänioikeuden puolesta ja jatkaen siitä.

Kuinka sitten Sinusta ja äidistä saattoi tulla niin erilaisia?" (Guillou 2017, 138.)

Suvun rooli on ollut sarjan aiemmissa osissa erityisen tärkeä. Nyt näyttää kuitenkin siltä, että muutokset perhettä koossa pitäneissä tekijöissä vaikuttavat sen sisäisiin suhteisiin. Uusia jännitteitä, vaiettujakin sellaisia, syntyy.

Elämänsä kirjoittava kaksikymppinen Eric jättää myös paljon sanomatta ja valitsee millaisen kuvan perheestään luo. Tästä huolimatta hän tuo usein myös esille, miten lapsena ei ollut tietoinen monistakaan suvun asioista. Guilloun romaanissa käykin hyvin ilmi, miten menneisyydestä kerrottu tarina on aina kiinni kertojan tekemisissä valinnoissa.

"Näethän, että eksyn koko ajan muihin asioihin. Mutta kenties se on ymmärrettävää, on hämmentävää yrittää laskeutua alas lapsuuden 1950-lukuun, suggeroida itsensä ajattelemaan lapsen tavoin ja yrittää kertoa valheista, vaikenemisesta ja salaisuuksista näyttämättä niitä avoimesti." (Guillou 2017, 30.)

Vuorottelu 50- ja 60-luvun Ericin välillä toimii. Sen avulla mennyttä näytetään kahdesta eri näkökulmasta. Samalla Ericin tekstiänsä koskevat kommentit auttavat ymmärtämään kerrottua. Kaikkea ei voida ilmaista valitussa tyyli-lajissa. Lukijana voikin pohtia, mitkä Guilloun tekemistä ratkaisuista kerronnan suhteen ovat korostamassa sitä, että kyseessä on Ericin kiireesti kokoon kirjoittama tarina lapsuudestaan.

"Mutta Sinähän säännöt laadit. Minä en saanut hyödyntää kaikkietävää kertojaa, koska siitä tulisi liian helppoa ja siten arvoton näyttö. Sillä juuri niinhän Sinä sanoit?"

No, tässä meillä oli tilanne, josta kaikkietävällä kertojalla olisi päästy pinteestä, mutta ei minäkertojalla, joka on lapsi." (Guillou 2017, 99.)

Ericin vastaukset Johannan tekstistä esittämille arvioille vievät keskelle menneisyydestä kirjoittamisen prosessia. Aivan kuin annettaisiin mahdollisuus tutustua joltain kohdin ehkä vielä hieman hiomattomaankin käsikirjoitukseen, joka on suunnattu vain yhdelle tietylle lukijalle. Sen seurauksena voi olla valmiimpi hyväksymään niitä kohtia tekstissä, jotka ovat lukiessa kenties mietityttäneet. Huomion arvoista on, että Ericin lukija Johanne tuntee osan tapahtumista jo ennestään, joten Ericin ei tarvitse kertoa aivan kaikkea. Lukijana voikin asettua myös Johannan asemaan ja arvioida sitä kautta Ericin

lapsuuden ja nuoruuden kuvauksen onnistuneisuutta. Samalla voi miettiä, miksi, mitä ja miten Eric elämästään kertoo. Lopuksi kerrontaa voi tarkastella vielä romaanin kirjoittaneen Guilloun tekemien valintojen kautta. Edellä mainittujen seurauksena teoksen tarinaa onkin mahdollista lähestyä monista eri näkökulmista

Suuri vuosisata -sarjan eduksi voi nähdä sen, miten eri aikakausia on kuvattu sekä monenlaisin kerronnallisoin tavoin että hyödyntämällä useita henkilöitä. Koska eri-ikäisten ja eri tavoin maailmaa tarkastelevien henkilöiden äänet ovat päässeet kuuluville, on mielenkiintokin säilynyt teoksissa kerrotun suvun historiaa kohtaan. Samalla on tullut esille niitä aiheita, jotka voivat sekä erottaa että myös pitää perheitä kasassa muuttuvien aikojen lävitse. Sarjan edellinen osa, *Sininen tähti* (Like 2016) täydensi *Sokean pisteen* kuvausta. *Made in America* jättää nyt vuorostaan useita kysymyksiä avoimeksi. Mitä tapahtui muille Lauritzenin suvun jäsenille 50-luvulla, kun perhettä koossa pitäneet veljekset eivät olleet enää samalla tavoin läsnä kuin ennen?

Jan Guillou: *Made in America. Suuri vuosisata 6. (Äkta amerikanska jeans. Det stora århundradet 6.)* Suom. Petri Stenman. Like 2017. 394 s.

Pirjo Kantojärvi on Torniossa asuva kirjallisuuden maisteri, Jyväskylän yliopistosta kirjoittamisen linjalta.